

עומק הפשט

עיונים ברפ"י

על פי 'לקוטי שיחות' כרך יט

פ' בחוקותי

הערות והארות יתקבלו בברכה בטל'

08-6882799 / 050-4125205

או במייל rizs@neto.bezeqint.net

ניתן גם להזמין לפרשיות נוספות

כל הזכויות שמורות

תוכן העיונים

(א) א) "ונתתי גשמיכם בעתם" (ריש פ' בחוקותי) – ומפרש רש"י:
 "כגון בלילי שבתות" / הטעם שרש"י בחר לפרש כן, אף שבפ'
 עקב פירש דאיירי "בלילות" בכלל / ההבדל בין לשון "גשמיכם"
 ללשון "מטר ארצכם"

(ב) ב) בפ' עקב (יא, יד) פירש רש"י: "ונתתי מטר ארצכם – עשיתם מה
 שעליכם, אף אני אעשה מה שעלי"; למה לא פירש כן כבר בפ'
 בחוקותי / איזו ברכה גדולה יותר – זו שבפ' בחוקותי או זו שבפ'
 עקב? / ההבדל בין הפרשיות: בפ' עקב מדובר על קיום מצוות לפי
 שורת הדין, ואילו בפרשתנו על לפנים משורת הדין

**"אם בחוקתי תלכו ואת מצותי תשמרו
 ועשיתם אתם. ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה
 הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו" (כו, גזד)**
**"בעתם - בשעה שאין לך בני
 אדם ללאת, כגון כלילי שבתות":**

מקור דברי רש"י הוא במדרשי חז"ל על אתר (תורת כהנים. ועוד); אלא שבמדרשים מצינו פירוש נוסף, והוא ש"בעתם" קאי (לא רק על לילי שבתות, אלא) על לילות בכלל.

וכן איתא בויקרא רבה¹: "... ונתתי גשמיכם בעתם - בלילות. בימי הורדוס המלך² היו גשמים יורדין בלילות; בשחרית נשבה הרוח, נתפזרו העבים, זרחה החמה, נתגבה הארץ. והיו פועלים יוצאים ועוסקין במלאכתן, ויודעין שרצון אביהם שבשמים מעשיהם.

דבר אחר: ונתתי גשמיכם בעתם - כלילי שבתות. מעשה בימי שמעון בן שטח .. שהיו גשמים יורדים בלילי שבתות, עד שנעשו חטים ככליות ושעורים כגרעיני הזיתים ועדשים כדינרי זהב וכו'".

1. פל"ה, י.

2. "שבנה בית המקדש מחדש והראה הקב"ה אז לישראל שמעשיהם לרצון לפניו" (פירוש מהרז"ו).

הרי שהמדרש הביא את שני הפירושים, פירוש אחד שקאי על לילות בכלל³, ופירוש שני שקאי רק על לילי שבתות; ויש לעיין בטעמו של רש"י שצמצם והגביל את פירוש "בעתם" דוקא ל"לילי שבתות", ולא הביא את הפירוש שקאי על "לילות" בכלל.

מה נשתנה?

והנה כעין לשון הכתוב כאן – "ונתתי גשמיכם בעתם" – ידועה הלשון מהפרשה השנייה דקריאת-שמע⁴: "והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי .. ונתתי מטר ארצכם בעתו וגו'".

ובכן, אף שבפירושו כאן סתם רש"י שהכוונה ל"לילי שבתות" דוקא (כנ"ל), הרי שם מאריך רש"י ומביא גם את הפירוש שקאי על "לילות" בכלל; ואדרבה – פירוש זה ("בלילות") מביא רש"י שם כפירוש ראשון ועיקרי, ואילו את פירושו כאן ("בלילי שבתות") הוא מביא בתור פירוש שני בלבד. וז"ל:

"צעתו – צלילות, פלא יטריחו אחכם. דבר אחר: צעתו, צלילי פצחות, פהכל מלויין צצתיהם".

והדבר פלא, דכיון שבשני הכתובים נאמרה לשון שווה (לכאורה), למה ישתנה "פשוטו של מקרא"?!

"גשמיכם" או "מטר ארצכם"

ויש לומר בזה, ובהקדים הבירור בסבדא – איזה משני הפירושים הוא המסתבר יותר, האם "לילי שבתות" או "לילות" בכלל.

וכד דייקת, יש מעלה בכל אחד מהפירושים:

הפירוש "לילי שבתות" מסתבר יותר מצד מניעת הטירחא לבני ישראל. כי, במשך השבוע יש אנשים הטורודים בעסקיהם ויוצאים מבתים גם בלילה, ודוקא ליל

3. "שאז כולם ישנים בבתיהם ואין הגשמים מזיק להם" – פי' מהרז"ו.

4. עקב, יא, יד.

שבת הוא הזמן "שאינן דרך בני אדם לצאת" כלל – כך שבוודאי מעדיפים בני ישראל שהגשמים ירדו רק בלילות שבת ולא בלילות אחרים;

אמנם מצד סדרי הטבע, מסתבר יותר הפירוש שהגשמים ירדו "בלילות" בכלל, שאז זו כמות גדולה של גשמים המספיקים להארץ – מה שאין כן אם הגשמים יורדים רק "בלילי שבתות", הרי לכאורה זהו גשם מועט מידי בשביל צורך הארץ.

ומעתה יש לבאר הטעם שבכל מקום העדיף רש"י פירוש אחר – שהוא מיוסד בהבדל שבתוך לשונות הכתובים עצמם:

בפ' "והיה אם שמוע" נאמר "ונתתי מטר ארצכם (בעתו)", ואילו כאן נאמר "ונתתי גשמיכם (בעתם)". והיינו – בפ' "והיה אם שמוע" ברכת המטר מתייחסת היא להארץ של בני ישראל, "מטר ארצכם", ואילו בפרשתנו מתייחסת ברכת הגשמים לבני ישראל עצמם, "גשמיכם".

ולפיכך:

בפרשתנו, כאשר ברכת הגשמים מכוונת בעיקר לבני ישראל עצמם, "גשמיכם" – באה הברכה בזמן הטוב ביותר עבור בני ישראל עצמם, כאשר יהודים נמצאים בבית ואין דרכם לצאת החוצה; ולכן מפרש רש"י "בשעה שאין דרך בני אדם לצאת, כגון בלילי שבתות".

אבל בהכתוב שם, שהברכה היא בעיקר להארץ, "מטר ארצכם" – מפרש רש"י את הברכה לפי גדרי הארץ, ומצד גדרי הארץ אינו מסתבר שיספיקו הגשמים של "לילי שבתות" בלבד, ולכן מעדיף רש"י לפרש שהכוונה "בלילות" בכלל.

והבדל זה מתאים להבדל הכללי שבין תוכן הפרשיות:

בפ' "והיה אם שמוע" מדובר על מצב שבו בני ישראל מקיימים רצון ה' לפי שורת הדין – "והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי אשר אנכי מצוה אתכם גו'"; ולכן, אף שזוכים ישראל לברכה ה', הרי שברכה זו באה לפי שורת הדין ובהתאם לחוקי הטבע, ולכן צריכים לגשמים של "לילות" בכלל.

אך בפרשתנו מדובר על מצב שבו יהודים מקיימים רצון ה' מתוך התאמצות יתירה לפני משורת הדין – וכלשון רש"י בתחילת הפרשה: "אם בחוקותי תלכו".

שתהיו עמלים בתורה", יותר מהחיוכב⁵ – ולכן גם ברכת הקב"ה באה באופן שלמעלה מדרך הטבע, עד כדי כך שהגשמים של "לילות שבת" לבדם מספיקים הם לכל צרכי הארץ.

"בעתם" – בכלל, או לפי החקלאים?

וליתר ביאור:

מבואר במפרשים⁶, שברכת נתינת הגשמים "בעתם", ענינה הוא "בעת אשר לא יהיה עת זמן לדבר אחר אלא להם לבד.. לא ירדו בעתות אשר אתם צריכים אליהם ללכת בדרכים, אלא בעת שלא יהיה אלא 'עתם' להם לחוד". כלומר: הגשמים ירדו בזמן המיוחד להם ("עתם"), שאין עוד מי שהולך אז בדרכים אלא הגשמים לבד הם ש"הולכים" אז.

אמנם בזה גופא אפשר לומר בשני אופנים, ובזה הוא ההבדל בין שני הכתובים:

בפרשתנו, כיון שהברכה מכוונת היא לישראל עצמם ("גשמיכם"), הרי ה"בעתם" של הגשמים תלוי בבני ישראל בכלל, בכל עניניהם. הגשמים באים רק כאשר אין דרכם של בני ישראל לצאת בכלל, אלא הגשמים לבדם הם ש"הולכים" אז בחוץ – "בלילי שבתות";

אולם בפ' "והיה אם שמוע", כאשר הברכה שייכת היא להארץ של בני ישראל ("מטר ארצכם"), אז ה"בעתו" של הגשמים (אינו תלוי בכל עניניהם של בני ישראל, אלא) נקבע לפי עבודת הארץ של בני ישראל: כיון שבמשך היום עובדים בני ישראל בשדותיהם⁷, לכן המטר אינו יורד אז, שלא להפריע בעבודת הארץ – ולכן יורד המטר "בלילות" בכלל, כאשר בלאו-הכי מפסיקים את עבודת הארץ והולכים לנוח בבתיהם.

[כלומר: הא פשיטא שהברכה "ונתתי מטר ארצכם בעתו" מכוונת אל בני ישראל ולא להארץ עצמה, שהרי להארץ אין נפקא מינה מתי יורד המטר;

5. וראה בארוכה לקוטי שיחות ח"י"ז ע' 314 ואילך.

6. קרבן אהרן לתורת כהנים. נעתק בצידה לדרך על רש"י כאן.

7. וכמסופר לגבי יעקב אבינו (ויצא ל, טז): "ויבוא יעקב מן השדה בערב".

אבל כיון שכללות הברכה מתייחסת ל"מטר ארצכם", לכן גם הברכה לבני ישראל היא כפי שהם קשורים עם עבודת האדמה, ולא בהתאם למצבם של בני ישראל כשלעצמם. ודו"ק.]

וראה עוד לקמן סימן ב.

(חלק יט – עקב ד)

"אם בחוקתי תלכו ואת מצותי תשמרו
ועשיתם אתם. ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה
הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו" (כו, ג'ד)
"זענתם – זקעה שאין דרך זני
אדם ללאת, כגון זלילי זזתות":

כעין הבטחה זו האמורה כאן מצינו גם בפ' עקב⁸, וידועה לכל מכיון שהיא
הפרשה השניה דקריאת שמע:

"והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי, אשר אנכי מצוה אתכם היום, לאהבה את ה'
אלקיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם. ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש,
ואספת דגנך ותירושך ויצהרך. ונתתי עשב בשדך לבהמתך, ואכלת ושבעת".

ושם מפרש רש"י:

"ונתתי מטר ארלרכם – עשיתם מה שעליכם, אף אני אעשה מה שעלי".

ולפום ריהטא אינו מובן, מה הוא החידוש שבדברי רש"י אלו – וכי איזו תוספת
יש בדבריו על דברי הכתוב המפורשים?

איזו ברכה גדולה יותר?

הרא"ם שם מבאר, שנתכוון רש"י לתת טעם לזה שהברכה שבפ' עקב גדולה יותר מאשר הברכה שבפרשתנו (פ' בחוקותי), וז"ל:

"שרצו לתת טעם על כפלות השכר הזה יותר משאר המקומות. שהרי גבי 'אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם', אין כתוב שם אלא 'ונתתי גשמיכם בעתם', אבל לא שיהיה 'יורה ומלקוש', ולא שיתן 'עשב בשדך לבהמתך', ולא שתאסוף אתה 'דגנך תירושך ויצהרך' ולא אויבך, ולא ש'תאכל ושבעת' – שתהא ברכה מצויה בפת בתוך המעיים', שכל אלה הפרטים כתובים בפרשה הזאת;

לפיכך אמרו – 'עשיתם מה שעליכם, אף אני אעשה מה שעלי', שפירושו: מאחר שעשיתם מה שעליכם לעשות, שלא היה לכם לעשות יותר מזה, שהרי שמרתם כל מצוותי מאהבה וחיבה, ולא לשום תכלית אחר; צריך גם אני לעשות עמכם מה שעלי לעשות, עד שלא תישאר שום טובה שלא אעשה לכם". עכ"ל הרא"ם.

ולפירוש הרא"ם מובן היטב הא דכתב רש"י דברים אלו דוקא בפ' עקב ולא הקדים לכותבם בפרשתנו – אף שלכאורה תוכן הדברים שווה – כי באמת יש הבדל בין הפרשיות, ודוקא בפ' עקב מתאים לומר ש"עשיתם מה שעליכם" בשלימות כו', משא"כ בפרשתנו.

אך באמת דברי הרא"ם מחודשים, וכד דייקת בשיטת רש"י משמע להיפך – שהברכה שבפרשתנו היא גדולה יותר מאשר הברכה שבפ' עקב; שהרי בפרשתנו נזכרו בתוך הברכה ענינים היוצאים לגמרי מדרכי הטבע – וכמו 'ועץ השדה יתן פריו' שרש"י מפרש "הן אילני סרק ועתידין לעשות פירות" – ואם כן בוודאי זהו סוג נעלה יותר בברכה מאשר בפ' עקב.

וכן כתב בבאר בשדה (על רש"י שם), וז"ל: "כן הוא בספרי. ויש לתמוה: מה ראו רז"ל לדרוש בכאן 'עשיתם כו', ולא בפרשת בחוקותי ושאר מקומות רבים דכתיב כהאי גוונא .. ומה שכתב הרא"ם בזה הוא תמוה, דאין ספק דהברכות הכתובות בפרשת בחוקותי הם רבים וגדולים מאלה הכתובים כאן (בפ' עקב)"⁹!

9. ולהעיר גם מגור אריה בפ' עקב שם: "בפרשת בחוקותי כתב ברכות הרבה, וכאן לא כתב אלא 'ונתתי מטר ארצכם' ותו לא".

"גשמיכם" – ברכה ישראל עצמם

והנראה לבאר (ע"ד דברי הרא"ם, אבל להיפך) – שרש"י בפ' עקב נתכוון לתת טעם לזה שהברכה שם פחותה מהברכה שבפ' בחוקותי.

ובזה יומתק זה שרש"י מעתיק ב'דיבור המתחיל' את התיבות "ונתתי" מטר ארצכם – דלכאורה, כיון שפירושו בא (לא על תיבה פרטית, אלא) על כללות הענין, היה לו להעתיק רק תיבת "ונתתי" שהיא תחילת הענין. (ולכל היותר – היה לו להעתיק "ונתתי וגומר").

אלא, שבתיבות אלו – "מטר ארצכם" – מודגש ההבדל בין הברכה שבפ' עקב להברכה שבפ' בחוקותי:

בפ' עקב נאמר "ונתתי מטר ארצכם", ואילו בפ' בחוקותי נאמר "ונתתי גשמיכם". והיינו – בפ' עקב ברכת המטר מתייחסת היא רק להארץ של בני ישראל, "מטר ארצכם", ואילו בפ' בחוקותי מתייחסת ברכת הגשמים (ישירות) לבני ישראל עצמם, "גשמיכם".

ובזה מבואר ההבדל בין פירושי רש"י – הכא והתם: כאן מפרש רש"י "גשמיכם" בעתם – בשעה שאין דרך בני אדם לצאת, כגון בלילי שבתות; ואילו שם הוא מפרש "מטר ארצכם" בעתו – בלילות, שלא יטריחו אתכם. דבר אחר: בעתו, בלילי שבתות, שהכל מצויין בכתייהם".

כי:

בפ' בחוקותי, כאשר ברכת הגשמים מכוונת ישר לבני ישראל עצמם, "גשמיכם" – באה הברכה בזמן הטוב ביותר עבור בני ישראל עצמם, כאשר יהודים נמצאים בבית ואין דרכם לצאת החוצה; ולכן מפרש רש"י "בשעה שאין דרך בני אדם לצאת, כגון בלילי שבתות".

אבל בהכתוב בפ' עקב, שהברכה מתייחסת להארץ, "מטר ארצכם" – מפרש רש"י את הברכה לפי גדרי הארץ, ומצד גדרי הארץ אינו מסתבר שיספיקו הגשמים של "לילי שבתות" בלבד, ולכן מעדיף רש"י לפרש (כפירוש ראשון ועיקרי) שהכוונה "בלילות" בכלל.

כלומר¹⁰:

בפ' עקב, כיון שהברכה היא בעיקר להארץ, "מטר ארצכם", לכן היא באה לפי גדרי הארץ הטבעית, ולכן גם הברכה יש בה הגבלות טבעיות, ואי אפשר להסתפק בגשמים של לילות שבת בלבד, אלא יש צורך בגשמים של הלילות בכלל;

אולם בפ' בחוקותי, כאשר הברכה מתייחסת ל"בני ישראל", "גשמיכם", הרי שהיא אינה מוגבלת בדרכי הטבע דוקא, ולכן מספיק אפילו זמן מועט של גשמים - "לילי שבתות" בלבד.

[וזה שגם בפ' עקב הוסיף רש"י והביא - בתור פירוש שני - ש"בעתו" היינו "בילי שבתות", יש לפרש - משום שיש קושי בפירוש הראשון, ש"בעתו" היינו "בלילות" בכלל¹¹]:

אם אכן כוונת הכתוב היא "בלילות" - למה הוצרך לסתום ולומר "בעתו", ולא אמר במפורש "בלילות" (תיבה אחת בלבד - בדיוק כמו "בעתו")?!

ולכן מוסיף רש"י ומביא פירוש נוסף שהכוונה ל"לילי שבתות", שאז מובן למה נקט הכתוב "בעתו" - דרך קיצור. ובה יומתק זה שרש"י חוזר ומעתיק את תיבת "בעתו" עוד הפעם - "דבר אחר: בעתו בלילי שבתות" - להדגיש, שמצד כללות תוכן הענין הרי הפירוש הראשון (שקאי על "בלילות" בכלל) מסתבר יותר, והצורך בפירוש השני הוא מצד הדיוק בתיבת "בעתו"].

"עשיתם מה שעליכם" - ותו לא

ומעתה יתבאר, שזהו הקושי שעמד בפני רש"י - מדוע באמת בפ' בחוקותי מתברכים ישראל בכרכות באופן שלמעלה מדרך הטבע ("גשמיכם"), ואילו בפ' עקב הברכה מוגבלת היא לפי דרכי הטבע והארץ ("מטר ארצכם")?

ועל כך מפרש ומיישב - "עשיתם מה שעליכם, אף אני אעשה מה שעלי". והיינו:

בפ' עקב מדובר על מצב שבו בני ישראל עשו רק "מה שעליכם", רק מה שמחוייבים לפי שורת הדין, ולא יותר מזה. ולכן "אף אני" - הקב"ה יעשה (מדה כנגד מדה) רק "מה שעלי": אמנם ברכה מהקב"ה, אבל רק כפי שזה מתאים עם דרכי הטבע, ולא יותר מזה;

10. ראה בארוכה לעיל סימן א.

11. וראה עד"ז במשכיל לדוד.

אולם בפ' בחוקותי מדובר על מצב שבו בני ישראל מתנהגים באופן של "בחוקותי תלכו" – וכפי שמדגיש שם רש"י: "שתהיו עמלים בתורה", והיינו, שאין הם רק לומדים כדי "לצאת ידי חובה" דמצות ת"ת, אלא מוסיפים ומתייגעים בתורה יותר מן המחוייב – ולכן (מדה כנגד מדה) ברכת ה' שמה היא (לא רק "מה שעלי", אלא) באופן של הוספה, למעלה מהטבע.

נולפי כל הנ"ל יומתק גם ההבדל, שבפ' עקב ממשיך הכתוב ומזהיר¹²: "השמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו'", ומפרש רש"י: "כיון שתהיו אוכלים ושבעים, השמרו לכם שלא תבעטו, שאין אדם מורד בהקב"ה אלא מתוך שביעה כו"; ואילו בפרשתנו, אף שגם בה נאמר "ואכלתם לחמכם לשובע"¹³ – מכל מקום אין אזהרה זו.

כי, כאשר קיום התומ"צ הוא רק לפי הטבע ("עשיתם מה שעליכם" – ותו לא) אז יש חשש לנפילה כו', משא"כ בפרשתנו שמדובר על "עמלים בתורה" באופן שלמעלה מהטבע ואין חשש. [דרו"ק].

(חלק יט – עקב ד)

12. יא, טז.

13. כו, ה.